

Autor: Valeri Serret

Barcelona, 10 d'octubre de 2005

Europa, Europa

En el cor de l'actual debat europeu creiem que cal formular una pregunta de forma clara: què pot haver-hi rere l'intent de negoció, supressió o desprestigi dels drets col·lectius, com a concepte no vàlid en el debat polític? Per no parlar ja, fins i tot, en la seva suggerida exclusió, també, del debat moral, en molts casos. Perquè hi ha tan poca imaginació a l'hora de cercar fórmules jurídicament acceptables i políticament basades en l'acord, per al reconeixement de les nacions i pobles?

I, sobretot, qui s'atribueix una autoritat intel·lectual, política i moral en aquest debat per damunt de la voluntat expressada dels pobles per assolir en la forma dret col·lectiu, reconegut, al conreu conscient i lliure de la seva nació? Perquè aquest conreu és objecte de sospita? Aquest "soupçon" ja va ser molt ben vist per Paul Ricoeur, en el seu moment, en una visió que s'estenia a altres institucions transversals de les anomenades societats modernes a Europa. El culte religiós, la vida simbòlica de les institucions, les ideologies totalitzadores, les teologies expansives, tancades al diàleg, en aquella memorable metàfora del "conflit des interpretations". Dissortadament massa cops s'ha negat l'expressió de la voluntat col·lectiva bo i suprimint, "tout court", la possibilitat física –humana- d'aquella expressió. L'història europea del segle passat n'és plena d'exemples de destrucció física i moral de grups transversals per l'ona perversa del totalitarisme. Fidelitats religioses, culturals, nacionals o simples faccions ideològiques, han esdevingut el "bouc émissaire" de la violència desfermada contra uns, amb l'únic objectiu de mantenir –precàriament units- els altres, com ens recordà en René Girard, amb la genialitat d'aquells que saben assenyalar-nos en multitud de mostres literàries els signes que indicaven, de forma precisa i punyent, on s'estava covant l'ou de la serp, particularment la dramàtica dostoievskiana.

Els pobles tenim un 'nosaltres', un nosaltres que ens habita i que és l'expressió de la "cura de" nosaltres mateixos (sorgen für, que diria Heidegger) fins i tot abans que en siguem plenament conscients, amb els mots. Aquesta és una realitat pre-predicativa. D'una manera o altra, som escollits per aquest nosaltres, un medi que "ens juga", 'die uns gespielt', diu Hans G. Gadamer, el filòsof alemany representatiu de l'esforç, al meu parer, més profund, d'ajudar al seu poble a mirar de cara altre cop la història intel·lectual del poble alemany. Altre cop amb Gadamer se'ns proposa la represa permanent, "hermenèutica", retornant a les dimensions simbòliques la dignitat que perdien en les filosofies de "la sospita".

Aquest nosaltres és el medi on conviuen les fidelitats religioses, els models educacionals, les llengües compartides, l'educació transversal, complexa. La memòria històrica; diguem-ho ben clar i ben català: els exemples rebuts directament de les generacions que ens han precedit. També allò que no podem més que rebre a desgrat, la memòria de les dissorts, les humiliacions col·lectives, exercides o sofertes, tant se val si es miren adequadament en la perspectiva de la vergonya. Ha d'haver-hi un lloc per a la vergonya en el nosaltres d'un poble.

Hi ha una vergonya profundament europea, que forma ja part d'un nosaltres, que hem d'aprendre a qualificar, també, de memòria europea. No cal tornar tan lluny al segle passat. Només cal recordar la nostra incapacitat per no haver pogut evitar la destrucció mútua entre els pobles de l'antiga Iugoslàvia. Però també hem de recordar les "revolucions de vellut" i la unificació alemanya, i la il·lusió col·lectiva que va desvetllar Mikhaïl Gorbtxov entre la joventut europea dels primers noranta.

Els pobles tenim un nosaltres. I això no és només un atribut circumstancial. Es tracta del camp obert de la nostra memòria i de la seva projecció futura, un joc de facultats i un camp de possibilitats en el que construïm el sentit i el significat

de ser. Forma part de la nostra experiència cognoscitiva, és la base ètica i filosòfica de la nostra interpretació col·lectiva. Continuitat, Mesura, Seny i Ironia, en va dir un dels nostres intèrprets, Josep Ferrater Mora.

Fa molts pocs anys encara vaig tenir la sort d'assistir a una conferència del P. Josep Maria Batllori, en la que va desglossar la projecció històrica de Catalunya i de les terres de parla catalana en els àmbits mediterrani, hispànic i europeu. En ser preguntat, va definir-se com a 'catalanopensante'. No puc dir quantes persones hi havia en total, en l'auditori, sensibles a tots els matisos de la seva expressió. Assumeixo el risc d'equivocar-me abans d'escriure-ho, però vaig restar convençut que el gran historiador de la nostra cultura, es referia al camp de significats del 'nosaltres'. Tot sigui dit, expressat des d'una alçada tan elegant com comprensiva i generosa amb la realitat del que som, del que hem aportat i del que encara som capaços d'aportar a aquelles tres dimenssions nacionals, la mediterrània, l'europea i la hispànica, (o potser hauríem de dir Ibèrica). Perquè els pobles no ens fem en l'obturbació i en el tancament, sinó també en el lligam de les nostres aportacions a la resta de pobles. Pensarcatalà (si, tot junt) és una manera de ser, però una manera de ser que respon a un heretatge i també a una projecció de futur. Una entre milers de maneres d'expressar-se col·lectivament la humanitat.

Diguem-ho amb aquesta decisió. Perquè, no ho oblidem, aquest és un problema polític, i també moral. Es polític perquè se'ns ha pretès negar la condició de subjecte. I un subjecte és, abans que res, sigui individual o col·lectiu, algú que té dret, i també dret, dempeus, s'adreça al món proclamant el seu propi significat. Bò i fent-ho l'home es dreça a ell mateix i s'adreça als altres. El diàleg es basa en el respecte.

I es també moral, perquè forma part de la capacitat humana per anomenar i desplegar allò que esdevé el seu món, i per tant on comença la frontera del seu futur. El destí de les seves eleccions i les seves accions. Cal tenir doncs el valor de determinar què és el què és bò i el que no ho és, sotmesos com és

lògic a les nostres limitacions humanes, i també col·lectives. Som un poble quan sabem retornar al present l'heurística pròpia de la personalitat nacional, que és viva, i que té en compte les persones. Que no perd les arrels i que, finalment no només s'emmiralla en el seu futur. També és capaç d'obrir-se a l'altre, i per tant, que els símbols col·lectius ens porten al present també la fredor i la solitud viscuda de tots els que necessiten l'ajuda de la societat. Ser una nació vol dir ser-amb-altres, permetre els altres i acollir també aquells que no són com nosaltres. Si un poble perd, doncs, el sentit de l'altre, el sentit de la vergonya, llavors deixa de ser-ho. Per a què viure en societat si no podem ser dignament inclusius, especialment d'aquells que pateixen les nostres xacres socials? Cal pensar bé doncs, quina és l'arrel de civilitat que ens permet construir una societat i anomenar-nos, poble, nosaltres. Hi ha, doncs, una dimensió nacional que no renuncia a la transversalitat que la connecta amb els seus propis símbols i amb la simbòlica humana general. Una dimensió que restaura el sentit i el significat dels mots, i que, com la bona lírica, no ens encega en les emocions, ans ens les dreça i ens les adreça.

Afortunadament per a tots els europeus, la pau i la solidaritat que ha substituït les nostres guerres per la cooperació política i econòmica, ens ha obert un nou espai per a tots, un nou 'Lebensraum', un renovat espai vital on el que és discuteix, ja no son pas tones de carbó, metall, la cobdícia decimonònica del control de les matèries primeres. Afortunadament el que ens pot possibilitar Europa és una certa garantia de que els diferents "nosaltres" transversals, les fidelitats de tots tipus, tenen alguna esperança en els domenyos dels drets col·lectius. I precisament en les noves societats del coneixement, les tendències totalitàries tindran cada cop menys oportunitats, almenys esperem-ho així, de traçar línies en els mapes i llençar la fúria de les guerres i la destrucció. Cal veure i prendre netament una consciència europea de què és el que ha fracassat a Europa quan no hem estat prou atents a la nostra dimensió, tràgicament incapaç, per exemple, d'haver evitat les guerres dels noranta als Balcans. Aquesta xacra ens acompanya i ens acompanyarà. I potser és bo que sigui així si això ens porta a un debat seriós sobre les arrels europees. No

deixa de semblar preocupant, en l'aspecte de les "arrels" europees, la poca rellevància que hem donat a l'estat espanyol al gest de Joan Pau II davant el mur de Jerusalem, obrint la porta de la filiació a la cultura jueva, la qual, precedint-nos en l'ordre del simbolisme, també "ens juga".

Davant un passat que ens "posseeix" i ens "incomoda" com a símptoma, costa força adquirir la maduresa de reconèixer que aquest passat també "ens juga". Era aquest el camí de la maduresa que va descobrir aquell, també jueu, anomenat Sigmund Freud? Europa madura de la seva "vellesa" i rejoyeneix en l'oblit de les seves guerres de mai acabar. Aquest, però, no pot ser un oblit defensiu o només emotiu. Té que ser estructurat en dimensions jurídiques d'Europa com a subjecte, que reconeguim la seva pluralitat interior, institueixin el seu diàleg intern i prevegin formes democràtiques de solució de conflictes.

Tornem, doncs, a Catalunya. Els catalans també tenim un nosaltres. Als catalans ens és permesa la sort i el do de viure aquesta realitat trobant en ella una de les nostres simbòliques vitals, i no renunciem, segons l'exemple gaudinià a repensar permanentment la interpretació de nosaltres mateixos, en una originalitat que no rebutja l'origen. Com a catalans tenim una gran oportunitat en el context europeu, incloent-hi el nostre paper en la dimensió hispànica. De fet, hem contribuït, ja, de manera molt significativa a Europa. La nostra Catalunya Endins representa un batec seré de segles, de reflexió i altre cop projecció en el futur, malgrat haver conviscut amb dos dels estats més totalitaris d'Europa en molt sentits, i especialment pel que fa a la seva escassa capacitat de reconèixer la seva pròpia diversitat. Allò que els historiadors anomenaren la Catalunya Endins és també un batec profundament europeu. La voluntat de ser que ens conforma generació rere generació troba ara la possibilitat de formular un nou 'Escolta, Europa'. I per això és important per a nosaltres el pensar-nos a nosaltres mateixos des del debat europeu. Aquest debat ens eleva i nosaltres hem de saber també projectar-hi el nostre esdevenidor des d'aquesta dimensió i decidir què som capaços d'aportar-hi.

Per tant posem en el debat, amb correcció i dignitat, el concepte de nació, del conreu de la nació i del drets col·lectius dels pobles. Dret, Right, Rechts, Diritto, Derecho, ... tots aquest mots no obliden la condició moral del dret: anar drets, caminar drets. Voldríem pensar que tots aquells que, caminant drets, han donat les seves últimes passes en les tragèdies civils europees, han donat la seva vida per el que algun dia podrà ser un 'nosaltres europeu'. Es cert: necessitem encara recordar tants i tants millions de víctimes europees del totalitarisme, una humanitat amb nom, rostre i pors terribles, que anà –obligada- a trobar el seu destí final amb la dignitat dels que s'aixequen i caminen per pronunciar, mut, però digne, el seu darrer gest. A elles els va ser arrencat el dret, però no pas la condició moral. La seva absència i el seu silenci de víctimes ens crida al mur de les lamentacions europees. Aquest mur ens juga i forma part de nosaltres, tant com nosaltres en formem part, si acceptem tenir una consciència i un nosaltres europeu.

I aquí és quan ha de començar també a renéixer permanentment aquest debat europeu. El debat dels drets col·lectius dels pobles que ens conformen com a europeus. Creiem que la supressió o la negació d'aquest dret, tot plegat va acompanyat d'una ideologia soterrada tendent a minvar progressivament i finalment suprimir la responsabilitat individual, siguem o no conscients d'aquesta conseqüència, en la línia de la lectura que en fa Hayek de les tendències totalitàries en les societats que creuen combatre-les, malauradament, amb mitjans que duen precisament al contrari del que hom pretenia d'evitar.

La responsabilitat no es pot reduir –diguem-ho ben clar- a un aparell jurídic, limitador i configuratiu de la persona des del mer poder de l'estat. Si el que hom aspira és a convertir la persona en un individu, amb una identitat única i unificadora – el ciutadà - des del poder jurídic i administratiu de l'estat, reduint-lo a cosa acabada del punt de vista filosòfic o simbòlic, llavors ens equivocarem amb la nostra tolerància. Perquè quan l'estat fa això, pervertint la seva funció i apropiant-se d'un espai simbòlic que no li pertoca, no es limita a suposadament

protegir i realitzar uns drets mínims i comuns – que és el que hauria de fer. Si la pretensió de l'estat és la de convertir-se en la única instància medidora de l'individu en relació a el que és just, bò, bell i que té “axios”, una relació totalitzadora i biunívoca que ambiciona aquesta totalitat, llavors correm el perill de tancar-li la porta a allò que el gran pensador jueu Emmanuel Levinas va anomenar ‘infinít’, la nostra condició d'éssers inacabats, i per tant lliures per a continuar naixent (Arendt), escollint, volent existir, amatents d'una realitat que roman oberta. “Connaître, con-naître, co-naître, ...” deia Gabriel Marcel, suggerint amb una juguesca filològica la dimensió col·lectiva de la identitat transversal d'una societat on les persones i les institucions parlen i dialoguen.

La persona –la persona lliure – té dret a respondre a tot allò que l'envolta, a dreçar-ho, a constituir-hi la seva intel·ligència i a exercir-hi lliurement les seves facultats, i en raó també de la seva facultat moral, de pronunciar-se sobre el “bo de tot”, dit sigui amb uns mots del poeta Joan Salvat Papasseït, que ben poc podrien ofendre ningú. Això no nega la llei, ni l'estat, ni el caràcter de ciutadans europeus al que aspirarem en la nova Europa. No es tracta d'un individu analitzat i descompost en atributs jurídics, sinó d'un ésser que escolta, s'insereix en un context, i és capaç de respondre-hi, és a dir, d'aportar i enriquir el context en el que es mou. Contribuir a la seva creació, diguem-ho també en un mot de llunyanes ressonàncies.

Doncs bé, aquest context és el que se'ns nega quan no se'ns reconeix el dret col·lectiu, dret que tenim com a poble, com a nació europea, que té una fonamental projecció europea, hispànica, i també mediterrània, per dir-ho en els mots d'en Ferrater Mora. El que anomenem ‘context’ no es altra cosa que el gruix de les grans institucions transversals de qualsevol societat fèrtil i ben entesa, habitada per un heretatge que no és rebutjat i que instil·la una ferma projecció de futur; i també que és, finalment, capaç de bastir un esdevenidor per damunt dels seus drames col·lectius. També d'acollir de cara allò que li és causa de vergonya, i motiu per a la seva superació necessària. Allò que és col·lectiu en el nosaltres, és, fonamentalment una tasca. Molt semblant a allò

que el pensador israelià Avishai Margalit diu del perdò en el seu estudi de l'Ètica de la Memòria. La memòria inclou, doncs, el perdò, i el perdò és una tasca de superació col·lectiva. Al poble de Catalunya se li ha negat el reconeixement d'aquesta dignitat, el reconeixement de la capacitat de perdonar i per tant de superar-se, tants cops expressada, però especialment en la seva voluntat de bastir una societat integradora, que no renuncia – i és clar!- a la seva interpretació, l'espai obert de la seva identitat projectada en el temps. Però també és la nostra responsabilitat col·lectiva expressar-ho i saber expressar aquesta voluntat.

Ara en tenim una oportunitat. Es diu, ni més ni menys, Europa.

No és una casualitat que la injecció més intensa de jacobinisme en la nova constitució europea vingui de França, i no pas per un xovinisme emotiu, comprensiblement cercador de reconeixement històric dels símbols col·lectius dels francesos, que també se'n podria fer la lectura d'aquest element, si hom vol. Aquí el que es juga és la capacitat política dels estats i les seves elits burocràtiques per a condicionar el futur d'Europa. També dels conglomerats econòmics d'una economia francesa cada cop més dependent dels sectors estratègics més lligats al dèficit fiscal públic i als serveis regulats. Conglomerats econòmics que, siguem realistes, es reproduiran com bolets en els grans estats capdavanters europeus.

Fa uns quants anys en una petita ciutat del sud d'Alemanya vaig poder llegir el titular d'un diari regional on s'hi expressava amb to gairebé escandalitzat el fet que cada cop més alemanys eren dependents del pressupost públic (!). Alemanya es sent incòmoda amb la "mitbestimmung", ben bé sembla que haurà de redefinir-la i demanarà clarament també una renovació del seu rol europeu. Serà potser lent però pensem que serà bò. Bò per a tots els europeus. Els alemanys no han decidit clarament a les darreres eleccions amb quin cost social i econòmic faran el canvi. Però el canvi en ell mateix ja està decidit. Es un canvi profund, que ve imposat per la natura de les coses. I això

serà bò per la dinamització d'Europa com a projecte. En el món del Segle XXI poc podran fer els estatismes econòmics aïllats.

Per les mateixes raons cal també, des del nostre punt de vista, donar bona rebuda a les tradicionals queixes dels britànics per l'horror que els produeix la burocràcia europea, en la que França ha posat la pica a Brussel·les, de forma irremeiablement exitosa. La reacció alemanya i britànica no es poden qualificar de reaccions dels estats, simplement. No s'entendrien alguns aspectes essencials, 'transversals' ens agradaria dir, d'aquesta reacció. Els britànics no prendran, a les cinc de la tarda, beuratges adormiscadors que els facin esllavissar-se en la pendent de l'estatisme obsessionat amb el control. De fet són els europeus que han intentat mantenir, potser massa sols, una mínima expectativa de racionalitat en el vincle transatlàntic d'Europa, sigui qui sigui l'ocupant de la Casa Blanca als Estats Units, conscients de la importància estratègica d'aquest vincle si volem una Europa forta. I és normal que facin valer el seu lideratge i experiència històrica en aquest terreny.

Fins i tot, una possible i perillosa extensió del jacobinisme a tot l'àmbit europeu, que pretengués obtenir un suposat argument de pes per a desconsiderar les reivindicacions justes de les nacions sense estat independent, i de passada, suprimir el concepte europeu de co-sobirania compartida, tindria uns elevadíssims costos per al futur d'Europa com a suma sinèrgica de pobles, cultures, fidelitats transversals, i també, paradoxalment dels estats. Els estats europeus també han de canviar. Però no faran cap bé si es pretén una constitució en la que un ciutadà fictici i fàctic, limita les potencialitats de la persona, on un estat només orientat al poder regulador – i no pas constituent – no garanteix la constitució jurídica i política dels pobles que aspiren a confederar-se en el context europeu comú. Iniciativa i responsabilitat no només no són incompatibles sinó que es necessiten mútuament en unes societats lliures. El paper de l'estat es fonamental a l'hora de garantir els mínims de dret necessari. Però si opta per envair la riquesa dels camps simbòlics i transversals de les societats europees, llavors tornàriem a experiències passades que

només han portat llàgrimes i destrucció. I aquests camps també necessiten protecció jurídica. No només regulació.

Hem d'acceptar, acompanyats per britànics i alemanys, una direcció que ens porti a un concepte de més federalitat europea, que és el que jo crec que realment donaria força al moviment europeu. Europa no pot sacrificar el seu significat més profund, la seva capacitat permanent de revisar, precisament, el seu propi sentit, un debat que, un cop més es vol donar per tancat amb la formulació del present projecte de constitució europea. França no ha de poder guanyar més que en el terreny de la burocràcia europea. Victòria, però, que tindrà i ja està tenint unes conseqüències desastroses pel que fa a l'extensió a la resta de països europeus del clientelisme heretat de la PAC francesa, clientelisme que la societat francesa té ara el repte de treure's del damunt. I que barrejat amb els problemes estructurals que comporta el flux migratori, pot degenerar en un populisme força perillós. Estendre un problema francès a la resta d'Europa no conduiria a res de positiu, ni per a nosaltres europeus ni per al tercer món. I cal dir-ho clar: seria un engany als ciutadans en la seva mateixa condició de ciutadans. A la meua generació li ha tocat de veure la frivolitat de declaracions amb les que a principis dels vuitanta es menyspreava la divisió de poders de Montesquieu a l'estat espanyol. Estem parlant del gran clàssic francès i universal que mai va teoritzar sobre les lleis i l'estat perdent de vista "les costums" (!). En altres paraules l'impuls social i transversal de les conductes que fan possible un ciutadà jurídic.

Iniciativa i responsabilitat individual són la base de la supervivència de Catalunya com a país, que ha tingut que conviure amb dos dels estats més recurrentment absolutistes d'Europa. El catalanisme del futur ha de saber recuperar les fonts europees, la nostra Catalunya Endins és la que encara avui batega en altres polèmiques profundament europees i on encara hi ha una oportunitat per a l'autèntic humanisme personalista europeu: Gabriel Marcel i Raymond Aron, contra el dogmatisme de Sartre i el PC francès. Gadamer i Hanna Arendt contra Heidegger i Habermas. Deutung i cercle hermenèutic

contra els estructuralismes emmirallats. No és un problema tant de dreta/esquerra com de l'espai que volem assegurar per al lliure desenvolupament de les persones i a l'estat com a instrument de suport i garantia solidària dels drets individuals, però també dels col·lectius, que ens asseguraran el dinamisme transversal i simbòlic de les nostres societats.

El mateix concepte de ciutadania que va alliberar els europeus de ser una cosa subjecta, no pot acabar essent una negació de la personalitat dels pobles, i de la persona, ans al contrari, ha demostrat el seu potencial per impulsar també una ciutadania dels pobles europeus. Cap nació europea pot perdre-hi en aquesta tasca. Catalunya també hi pot guanyar, i hi ha de guanyar, participant-hi. Parlant amb la veu ben alta. A Europa, nosaltres també "hi som jugats".